

۱۴۸۰۴۹۰

۲۵

تاریخ امپراتوری عثمانی

دکتر محمد تقی امامی خویی

تهران

۱۳۹۵

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

سرشناسه: امامی خویی، محمد تقی، ۱۳۱۸-
عنوان و نام پدیدآور: تاریخ امپراتوری عثمانی / محمد تقی امامی خویی.
مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز
تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری: هشت، ۲۵۵ ص. مصور (برخی رنگی).
فروست: «سمت»؛ ۲۰۳۵. تاریخ؛ ۵۲.
شابک: ۰۰۳۷۴-۰۲-۰۶۰۰-۹۷۸ ۱۲۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
پانزدهمین عنوان پشت جلد:
Mohammadtaghi Emami Khoyi. Osmani Tarihi.

یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۵۱-۲۵۵.
موضوع: ترکیه — تاریخ — امپراتوری عثمانی، ۱۲۸۸-۱۹۱۸ م.
Turkey — History — Ottoman Empire 1291-1918

موضوع: ترکیه — تمدن
موضوع: Turkey — Civilization
شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز تحقیق و
توسعه علوم انسانی

The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the
Humanities (SAMT), The Center for Research and Development in Humanities.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۵ DR ۴۰۶ / ۰۱۸۰۲

رده‌بندی دیویی: ۹۴۹/۶۱۰۱۵

شماره کتابشناسی ملی: ۴۴۹۵۴۰۱

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)
مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

تاریخ/امپراتوری عثمانی

دکتر محمد تقی امامی خویی

ویراستار علمی: دکتر حسن حضرتی

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۵

تعداد: ۵۰۰

حروفچینی، لیتوگرافی، چاپ و صحافی: سمت

قیمت: ۱۲۰۰۰۰ ریال. در این قیمت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و

عوامل توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)،

روبه‌روی پمپ گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۰۲-۴۴۲۴۶۲۵۰.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا پخش یا عرضه
یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سخن «سمت»

یکی از هدف‌های مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی، دانشگاه‌ها بوده است و این امر مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع منبئی و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبانی و مسائل این علم است.

ستاد انقلاب فرهنگی در این زمینه گام‌هایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می‌کرد که سازمانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۶/۱۱/۶۰ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها» را، که به اختصار «سمت» نامیده می‌شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان متعهد و دلسوز، به مطالعات و تحقیقات لازم بپردازد و در رشته‌های مختلف علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند.

دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب‌نظران برآمده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن باید به تدریج و پس از انتقادهای یادآوری‌های پیاپی ارباب نظر به دست آید. انتظار دارد که این بزرگواران از این هیاری و راهنمایی دریغ نورزند و با پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته تاریخ در مقطع کارشناسی به عنوان منبع اصلی درس «تاریخ عثمانی و خاورمیانه» به ارزش ۲ واحد تدوین شده است. امید است علاوه بر جامعه دانشگاهی، سایر علاقه‌مندان نیز از آن بهره‌مند شوند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۲	مقدمه
۸	فصل اول: آناتولی از ورود به جوقیان تا تشکیل دولت عثمانی
۸	ورود سلجوقیان به خراسان و تشکیل دولت سلجوقی
۲۷	اوضاع جغرافیایی و موقعیت آناتولی قبل از ورود ترکان
۳۴	اوضاع امپراتوری بیزانس در استان آناتولی در زمان حکومت عثمانی
۴۱	عامل جمعیتی آناتولی در دوره شکل گیری عثمانی
۴۴	شرایط اجتماعی، اقتصادی و تاریخی آناتولی قبل از شکل گیری دولت عثمانی
۴۵	زندگی شهری در آناتولی
۴۶	گسترش شهرنشینی و شکل گیری سازمان اخراج در آناتولی
۵۵	فصل دوم: تشکیل دولت عثمانی (از تأسیس تا اقتدار)
۵۵	آغاز گسترش نفوذ عثمانی در روم ایلی
۵۹	نخستین شکست عثمانی از امیر تیمور، آغاز فترت و بازسازی در دوره سلیمان
۶۹	دوران واکنش و مشکلات داخلی
۷۲	پیروزی عثمانی در نبردهای چالدران و قاهره و حل موقتی مشکلات شرق
۷۶	عظمت عثمانی و تبدیل آن به امپراتوری جهانی
۷۷	گسترش امپراتوری در شرق و غرب
۸۱	گسترش نفوذ عثمانی بر دریاهای مدیترانه و اقیانوس هند
۹۰	فصل سوم: دولت عثمانی در دوره رکود و توقف
۹۰	ظاهر شدن ضعف نظامی عثمانی و آغاز آرایش جدید
۹۲	قرن هفدهم، آغاز توقف عثمانی

۹۶	اقدامات خاندان کوپرولو برای اصلاح جامعه
۹۹	عقب‌نشینی از وین به کارلوفچه
۱۰۱	چکیده‌ای از تحولات عثمانی از شکل‌گیری تا توقف
۱۰۹	آغاز تحولات حوزه بالکان
۱۱۰	عاقبت عثمانی بعد از معاهده کوجوک قینارجه
۱۱۲	فصل چهارم: عصر اصلاحات
۱۱۲	اصلاحات زمان عبدالحمید اول
۱۱۵	درک نوآوری و اصلاحات دوران سلیم سوم
۱۱۸	نبردهای عثمانی با فرانسه و روسیه با انگلیس و اتحاد آنها
۱۲۱	به سختی سلاطین محمود دوم و اصلاحات او
۱۲۴	صلح با انگلیس عاقبت اولین اتحاد روسیه
۱۲۷	اصلاحات محمد دوم
۱۳۰	عثمانی و مسئله ارامنه
۱۳۲	صدور فرمان تنظیمات در اصلاحات
۱۳۳	نبردهای کریمه و مسئله هندوستان
۱۳۵	نبردهای دوم کریمه
۱۴۳	بروز مشکلات داخلی در زمان عبدالحمید
۱۴۴	مسئله ارامنه
۱۴۵	مسئله کرت و نبرد یونان و عثمانی
۱۴۵	مسئله مقدونیه
۱۴۷	گسترش ولایات عرب
۱۴۹	اواخر حکومت عبدالحمید دوم
۱۵۱	مشکلات عثمانی در دوران مشروطیت دوم
۱۵۳	نبردهای عثمانی با ایتالیا و بالکان و از دست دادن آخرین قلمرو عثمانی در ...
۱۵۷	فصل پنجم: جنگ جهانی اول و فروپاشی
۱۵۷	جنگ جهانی اول و سرنوشت عثمانی
۱۶۰	متارکه صلح و سال‌های سقوط
۱۶۳	آتاترک و آغاز مجادله ملی تا انعقاد معاهده صلح لوزان
۱۶۶	معاهده لوزان و تثبیت مرزهای عثمانی از قلمروهای باقیمانده امپراتوری
۱۶۷	عوامل مؤثر در فروپاشی امپراتوری عثمانی

۱۷۰	فصل ششم: تشکیلات اداری، نظامی و علمی
۱۷۰	تشکیلات اداری عثمانی
۱۷۱	عناوین پادشاهان عثمانی
۱۷۳	تشکیلات دربار
۱۷۴	اداره شهرها
۱۷۴	نظام اراضی
۱۷۶	تشکیلات نظامی
۱۷۹	تشکیلات نظام ایالات
۱۷۹	سپاه عسکریه منصوریه محمدیه
۱۸۰	نیروهای دریایی
۱۸۲	سیاست پولی عثمانی
۱۸۳	تشکیلات علمی عثمانی
۱۸۷	روند دگرگونی‌های سازمان، ای مال عثمانی
۱۹۳	چگونگی گسترش تجارت غیر مسلمانان، نابودی اقتصاد داخلی
۲۰۰	ایجاد سفارتخانه‌ها و نقش سفرا در تحولات امپراتوری عثمانی
۲۰۳	فصل هفتم: فرهنگ، هنر و ادبیات
۲۰۳	ادبیات عثمانی
۲۰۴	ادبیات دوران اسلامی ترکان
۲۰۷	نقش زبان فارسی در دولت عثمانی
۲۰۹	فرهنگ عثمانی
۲۱۰	دوره تکوین هنر و تمدن عثمانی
۲۱۴	کارگاه‌های هنری دربار عثمانی
۲۱۵	تأثیر مؤسسه‌های بیزانس بر عثمانی
۲۱۹	فصل هشتم: تحولات فکری
۲۱۹	جریان‌های فکری شکل گرفته در عثمانی از قرن هجدهم تا فروپاشی امپراتوری
۲۲۱	عثمانیان جوان و زمینه‌های شکل‌گیری آنها
۲۲۵	عثمانیان جوان و فکر مشروطیت
۲۲۶	پیدایش اندیشه اتحاد عالم اسلامی

۲۳۰	مسئله خلافت در عثمانی
۲۳۱	دیدگاه علما درباره خلافت عثمانی
۲۳۲	گسترش اتحاد عالم اسلامی در زمان سلطان عبدالحمید دوم
۲۳۵	تأثیر خلافت در قلمروهای اسلامی
۲۳۶	شکل‌گیری جمعیت اتحاد و ترقی
۲۳۹	علل گرایش اتحادچیان به پان‌ترکیسم

۲۴۳

نتیجه

۲۵۱

کتابخانه

۲۵۱

الف) فقهی

۲۵۳

ب) مقالات

۲۵۳

پ) لاتین

پیشگفتار

عثمانی یکی از امپراتوری‌های پایا و بزرگ تاریخ است که نزدیک به هفت قرن به نحوی در حوادث مهم دنیا و به‌خصوص دنیای اسلام مؤثر بوده است. این امپراتوری بنیان خود را از اواخر قرن سیزدهم از یک حکومت کوچک محلی مرزنشین با فلسفه غزار جهاد آغاز و تا مرزهای وین پیشروی کرد؛ ولی از قرن شانزدهم به علل گوناگونی چون سانسور تحولات دنیای غرب و هماهنگ نشدن عثمانی با این تحولات، شکست مداوم در جنگ‌ها، به دست نیاوردن غنایم، سرمایه‌گذاری نکردن در یک اقتصاد بنیادی و همچنین علت عادت کردن به غنایم ساده غزا و جهاد، توقفش آغاز شد. شایان ذکر است که اگر در سیاست دول غربی برای نابودی عثمانی، هماهنگی صورت می‌گرفت، عثمانی نمی‌توانست تا قرن بیستم دوام آورد. در این کتاب سعی شده است به عوامل شکل‌گیری، توسعه، توقف و فروپاشی این امپراتوری پرداخته شود.

در اینجا وظیفه خود می‌دانم از همکار فاضل و ارجمند جناب آقای دکتر حسن حضرتی برای صرف وقت و دانش خود برای ویرایش علمی متن و سرکار خانم ملیحه سرخی به سبب ویراستاری دقیق کتاب، قدردانی کنم؛ همچنین لازم است به هم مراتب سپاسگزاری خود را از سازمان «سمت» که امکان انتشار کتاب‌های علمی را برای بالا بردن آگاهی دانشجویان فراهم می‌کند، اعلام نمایم.

محمدتقی امامی خویی

تهران، تیر ۱۳۹۵

مقدمه

ترکان یکی از اقوام قدیمی و پردوام تاریخ بوده‌اند که به علل مختلف، سرزمین مادر، خود آسیای مرکزی را ترک کردند و در قاره‌های آسیا و اروپا و آفریقا پراکنده شدند. این قوم با این حرکت، نقش مهمی در تاریخ ایفا کردند که آنها را از سایر اقوام دنیا متمایز کرده است. در سایر ملیت‌ها به سبب زندگی در یک اجتماع مشخص، ریس و تحقیق در مورد آنها در هر زمان امکان‌پذیر است، ولی بررسی دقیق وضع زندگی ترکان، به علت مهاجرت‌های مداوم از راه‌های گوناگون و ساکن شدن در قلمروهای مختلف، آسان نیست. بیشتر مورخان، سرزمین اصلی و اولیه ترکان را حوالی کوه‌های آلتایر در آسیای مرکزی ذکر می‌کنند که کوچ مداوم ترکان، از این منطقه به دیگر نقاط با صورت گرفته است.

هیچ قومی به خودی خود حاضر به ترک خانه و کاشانه خود نیست. بیشتر کوچ‌های مهم دنیا به دلیل ضرورت‌های مهم تاریخی صورت گرفته است؛ کوچ ترکان نیز به علل مختلفی چون مشکلات اقتصادی، وجود اراضی نامرغوب و تأمین نشدن زندگی، خشکسالی‌های بزرگ صحرا، از بادجه‌میت، کم بودن مراتع و زمین‌های کشاورزی و تأمین غذا فقط از راه دامداری بوده است؛ از این رو، گاهی حملات و مهاجرت‌هایی برای تصاحب منافع اقتصادی و تجاری به قلمرو ترکان همسایه صورت می‌گرفت.

گاهی حرکت‌های اقوام مختلف آسیای مرکزی، نظیر مغول‌ها، باعث مهاجرت اقوام آسیای مرکزی به کانون‌های مختلف می‌شد؛ محیط زندگی نیز در شکل‌گیری روحیه ترکان مؤثر بوده است که همواره بدون ترس به سوی افق‌های نامعلوم سرازیر می‌شده‌اند. آنان همیشه در میان مرگ و زندگی به سر می‌بردند و

موفقیت در این حرکت‌ها انگیزه آنها را افزایش می‌داد و به سوی اهداف جدید رهنمون می‌کرد؛ همچنین آنها را برای تصاحب دنیای بزرگ به منظور ایجاد یک حکومت بزرگ جهانی، سوق می‌داد. برای افراد صحرا، تصاحب بیلاق‌های جدید، فرهنگ خاص خود را شکل می‌داد؛ به همین دلیل سعی می‌کردند در نقاطی نظیر مناطق جنگلی و مرطوب توقف کنند که با فرهنگ آنها مغایرت نداشت؛^۱ البته در صورت قرار گرفتن در تنگنا، مجبور به ترک فرهنگ خود می‌شدند؛ نظیر مهاجران قلمروهای چین، بالکان و هندوستان.^۲ این مهاجرت‌ها گاهی از شرق به غرب و گاهی نیز از غرب به شرق صورت می‌گرفت. در این پژوهش، مهاجرت‌های شرق به غرب که سلب‌و‌قبول نیز از بین گروه بودند، مورد بحث قرار خواهد گرفت. حرکت‌های غرب نیز در دو جهت جنوب و غرب دنبال می‌شد. حرکت جنوب باعث تشکیل دولت‌هایی در چین شد. ولی حرکت‌های غرب، در دو جهت شمال و جنوب دریای خزر بوده است؛ حرکت‌های شمالی زمینه‌ساز تشکیل حکومت‌های مختلف در شرق و اروپای مرکزی شد.

شاخه دوم به دلیل برخورد با سد دفاعی ایران، به هندوستان متمایل شد، ولی با شکست ایران به وسیله اعراب، راه سوم نیز گشوده شد. بیشتر ترکان از مرزهای شرقی وارد دنیای اسلام شدند. مهاجران شمال خزر، در گروه‌های بزرگ، با تشکیل دولت‌ها و قبول مسیحیت، ارتباط خود را با سرزمین مادین قطع کردند، ولی گروه‌هایی که به مناطق اسلامی مهاجرت کردند، با حفظ ارتباط خود با سرزمین مادری و با حفظ هویت خود، توانستند تا به امروز نیز هویت و موجودیت سیاسی خود را حفظ کنند.^۳ برخورد اعراب با ترکان پس از ورود آنها به ماوراءالنهر و خراسان، آغاز شد. رفته رفته موقعیت اعراب در ماوراءالنهر با مشکل مواجه شد. اعراب برای رهایی از مشکلات ترکان، از خود آنها استفاده کردند.

پس از گسترش اسلام به آسیای مرکزی، دو قدرت بزرگ چین و اعراب در

1. Togan, 1970, s. 1.5, 134.

2. Kafesoğlu, 1977, s. 28-36.

3. Köymen, 2004, s. 3-5.

مقابل هم قرار گرفتند. پیروزی اعراب در نبرد تالاس در سال ۷۵۱ م (۱۳۳ق) سرنوشت آسیای مرکزی را برای عالم اسلامی روشن کرد. دوستی اعراب و ترکان، با ارسال هدایا به امرای خراسان و ماوراءالنهر تکمیل شد.^۱ ترکان قبل از قبول اسلام، تحت تأثیر تمدن‌های مختلف، به طور غیرمنسجم به تکاپو می‌پرداختند. حکومت‌های محلی ترک، یهودی، مسیحی، مانوی و بودایی مانع از تشکیل یک دولت مقتدر ترک می‌شدند. در قرن یازدهم میلادی (پنجم قمری) با وجود غلبه اعراب بر آسیای مرکزی و حاکم بودن آنها بر تمدن خاورمیانه، هیچ دینی نتوانسته بود بر اقوام این نواحی حاکمیت کامل داشته باشد.^۲ در زمان سامانیان نفوذ ترکان در ماوراءالنهر افزایش یافت و به تدریج این نواحی زیر نفوذ ترکان مسلمان درآمدند. ترکان پس از نفوذ اسلام به آسیای مرکزی و برقراری ارتباط با مسلمانان، به اسلام علاقه نشان دادند و برای فتح، بغداد، اشروسنه، فرغانه و جوزجانان با قبول اسلام، حاکمیت اسلام را پذیرفتند.^۳

جمعیت زیادی از ترکان، مسلمان شدند. در اواسط قرن نهم میلادی (سوم هجری) از سوی ترکان، حرکتی به سمت غرب آغاز شد. این ترکان در ترکستان غربی به تدریج در کنار امرای عرب، طاهریان و سامانیان قرار گرفتند که غالباً از قبایل قارلوق، اوغوز و توخسی بودند. قراخانیان در «ترکستان» وسط بلغارها و حوالی ایدیل (ولگا) ساکن شدند و اوغوزها نیز پس از آنکه تابع خزرها شدند، در حوالی دریاچه آرال و خزر ساکن گزیدند. اوغوزهای ناحیه بلاساغون (در کنار هرچوشهر بلغار حوالی ایدیل یعنی مناطق قزاقستان و باشقیرستان) طی سال‌های ۹۶۰-۹۶۱ م (۳۴۹-۳۴۸ ق) به صورت جمعی اسلام را قبول کردند و فرهنگ و تمدن اسلامی به وسیله آنان در ترکستان غربی برقرار شد. با پذیرش دین اسلام توسط ترکان به شکل عمومی بر گستره جهان اسلام افزوده شد.^۴ این گروه از ترکان، درحالی که تحت نفوذ قبایل کوچک خود بودند، پس از برقراری مناسبات سیاسی با قراخانیان، غزنویان و

1. Köymen, 2004, s. 5-7.

2. Ibid.

3. Togan, 1970, s. 55.

4. Ibid., 76.

سامانیان، به تدریج موفق به تشکیل حکومت شدند. ترکان قراخانیان فقط در قلمرو شمال شرق دنیای اسلام به حکومت پرداختند و غزنویان نیز حکومتی از غلامان با اکثریت غیر ترک تشکیل دادند، اما در این میان، فقط سلجوقیان بودند که با تشکیل یک امپراتوری بزرگ و یکپارچه، از قلب آسیا تا مدیترانه و از کوه‌های قفقاز تا اقیانوس هند، عامل گسترش اسلام شدند.^۱ با افزایش جمعیت اوغوزها در آسیای مقدم، مهاجرت سلجوقیان نیز آغاز شد. سلجوقیان پس از شکست در شرق دریاچه آرال و پس از عبور از خوارزم شمالی در شرق خراسان، در وضع بسیار ناگواری قرار گرفتند. اما بعدها با تثبیت موقعیت خود، فتوحات را آغاز و در آسیای مقدم، قلمرو جدید ترک را تأسیس کردند. با آمدن جمعیت جدید به وسیله مغولان، سرزمین جدید تثبیت و پس از فروپاشی سلجوقیان آناتولی، زمینه تشکیل امپراتوری بزرگ عثمانی فراهم شد.^۲

سلجوقیان اولین حکومت از ترک مسلمان با منشأ ایللی بودند که در قرن پنجم هجری (یازدهم میلادی) امپراتوری عظیمی را در شرق میانه تأسیس کردند. با اینکه اکثر آنها از غزاها بودند، اما دیگر گروه‌های ترک نیز در تأسیس این امپراتوری نقش داشتند و چون در اطراف شخصی به نام سلجوق گرد آمده بودند، امپراتوری آنها، سلجوقیان نام گرفت که در ایران، عراق، سرریه، کرمان و آناتولی حکومت‌هایی تشکیل داده بودند و روی هم‌رفته بیش از یکصد سال تداوم یافتند. سلجوقیان از طایفه قنق از غزاها بودند. دقاق پدر سلجوق در بین ترکان به «دمیر یاییلی» (آهنین کمان) شهرت داشت. بنا به آداب و رسوم و سنن قدیمی ترکان، کمان نشان حاکمیت و بیانگر فرمانروایی بود.^۳ در بعضی از منابع همین عنوان به صورت «قوس الحدیده» آمده است که همان معنی را دارد؛ در میان تمامی ترکان دشت خزر نیز با این عنوان، شناخته شده بودند. نظام‌الملک نیز تأکید کرده است که دودمان سلجوق نسل به نسل فرمانروا بوده‌اند. بعضی از منابع با استناد به قدرت

1. Köprülü, 2003, s. 188.

2. Toğan, 1970, s. 76.

حکومت خزرها، دقاق جد سلاجقه را وابسته به خزرها دانسته، وجود نام‌هایی چون اسرائیل و میکائیل را به علت نزدیکی سلجوقیان با ترکان خزر می‌دانند که یهودیت در میان آنها رسوخ کرده بود.^۱ بارتولد معتقد است که سلجوقیان (اوغوزها-غزها) در شمال، به دلیل فشار قبیحاق‌ها، کوچ بزرگ خود را آغاز کردند. این فشارها نیز به سبب تنگی سرزمین و ناکافی بودن مراتع بوده است.^۲ غزها هنگام ترک یمنی‌کنند، مرکز قشلاق خود که بین خزر و آرال قرار داشت، از وابستگان به طایفه قنق-همه، با سایر غزهای تحت فرمان سلجوق، تعداد بی‌شماری اسب، شتر، گوسفند و گاو با خود آوردند. سلجوق به شهر جند، واقع در ساحل شمال سیردریا (سیحون) آمد. او سرآغاز دگرگونی‌های مهم آن دوران شد. در واقع، قبول اسلام از طرف گروه‌های قبلی از ترکان به علت استقرار در محیطی مسلمان‌نشین و تأمین امکانات سیاسی و اقتصادی، آنان را به پذیرش اسلام به صورت یک ضرورت، سوق داد.

سلجوق دولتمرد شایسته‌ای بود؛ لذا با دعوت از علمای سرزمین‌های مناطق اسلامی همسایه نظیر خوارزم و بخارا، به اتفاق غزهای وابسته به خود، به اسلام گروید و پس از آن بود که در منابع از آنها به نام «سلجوقیان» یاد شده است. بدین ترتیب، این گروه از ترکان از نظر سیاسی و اجتماعی، هویت جدیدی یافتند و سلجوق به عنوان یک غازی که در راه اسلام جهاد می‌کند، وارد مبارزه علیه غوزهای کافر شد و به لقب «ملک‌الغازی» مشهور شد.^۳ وی از این جنگ‌ها در بهار ۴۰۰ هجری سود برد؛ اول اینکه برخی از ترکانی را که به شرکت در جنگ تمایل داشتند، سوی خود جلب کرد و با شکست نیروهای یغوی غزها در جند و حوالی آن، موفق شد یک حکمرانی مستقل تأسیس کند و از طرف همسایگان نظیر سامانیان به رسمیت شناخته شود. پس از به دست آوردن موقعیت مهم سیاسی و نظامی در ماوراءالنهر، به دنبال

۱. کسلر، ۱۳۶۱، ص ۱۳۴-۱۳۵.

۲. راوندی، ۱۳۳۳، ص ۹۸۶ بارتولد، ۱۳۷۶، ص ۷، ۸ و ۶۱.

۳. ابن‌فندق، ۱۳۶۱، ص ۷۱.

درخواست دولت سامانی، نیروهایی به فرماندهی پسرش ارسلان (میکائیل)، علیه قراخانیان و به منظور کمک به سامانیان فرستاد؛ به همین سبب مناطق بین بخارا و سمرقند و نیز حوالی قصبه نور به آنها واگذار شد. سلجوقیان در درگیری‌های میان سامانیان و قراخانیان با اتخاذ سیاست مناسب، موفقیت‌هایی به دست آوردند.^۱

سلجوق چهار پسر داشت که بزرگ‌ترین آنها، میکائیل، در زمان حیات پدر، طی جنگی کشته شد. دو پسر وی به نام‌های طغرل و جغری نزد پدر بزرگ تربیت یافتند. طبق رسوم و تشکیلات اوغوزها، ارسلان که عنوان بیغو داشت، بعد از سلجوق در رأس تشکیلات قرار گرفت. برادرش موسی عناوینی چون اینال، اینانج و بیغو گرفت و دستیار ارسلان شد. طغرل و جغری در آن زمان، حدود چهارده الی پانزده سال داشتند و بر عنوان بیگ، مقامی در این تشکیلات به دست آوردند. وابستگان به خاندان سلجوق، در زمان حاکمیت ارسلان بیغو، بر اساس نظام قدیم دولتشان، در رأس گروهی از نوامین ای ایسته به خود قرار داشتند. هنگام ورود به ماوراءالنهر متحد آنها، دولت سامانی در میان رفته و منطقه بخارا و سمرقند بین غزنویان و قراخانیان تقسیم شده بود؛ بنابراین سلجوقیان در صدد جلب اعتماد آنها برآمدند، ولی بی‌اعتمادی طرفین سبب بروز نبردهایی میان آنان شد. پس از حوادث بسیار، به دلیل آنکه سلجوقیان تحت فشار سیاسی قرار گرفته بودند، گروه‌هایی به فرماندهی جغری بیگ، به علت نیاز و کمبود اراضی و مراتع، حاکم مشهور خود به آناتولی شرقی را آغاز کردند (۱۰۱۶-۱۰۲۱ م/ ۴۰۷-۴۱۲ ق).^۲